

vrste se ne nahajajo krajše oblike, nego samó daljše n. pr.: storijo 26, hodijo 42, redijo i. t. d. Komparativ se tvori s suf. -ěj: potrebneifhi 12, pravizhneifhi 22, ftareifhi 39 i. t. d. — Vener, vuner se ne nahaja, nego samó vunder 66, 88. Mesto noben se je ohranil še oben: obeno 50, obenega 54. V istem pomenu se rabi tudi odniri 58.

Da se bolje razvidi, kakšen je jezik, podajam v naslednjem predgovor. — Bratoufhino Kerfhanskega Navuka je pruvizh v' letu 1571. S. Pius te V. tega jímena Rimski Papesh gorpoštaviu. Paulus te V. je taisto v' letu 1607. s' velikim odpustikim poterdiu, inu pogmerau. V' letu 1752. na 19. den miesenza Martia je leta Bratoufhina na Dunaji h' pruvemu osnanjena; v' letu 1750. na 8. den miesenza Novembra spet na Dunaji per Patrah Jesuitarjah pod pomuzhio S. Joannesa Francisca Regis is Tovarshtva Jesuf. Mission. inu nedoushneh otrozhizhou ponoulana. V' letu 1756. nu potem je bila ta Bratoufhina v' drugih deshelah gor perpraulana. Te Bukvize so pa satu vkup sloshene, 1. kir se je snaidlu, da so otrozi, inu druji neviedni ludi nailoshei te kerfhanski navuk sapopadli, nu saftopili, kader so na to visho katira se v' teh bukvizeh snaide, sharani bili. 2. Kir ludi is enega kraja v' en druji pridejo, je dobru, kader se na vseh krajah ena enaka visha tega sprafhovanja dershi; taku ludi da li v' druge kraje pridejo, veliku loshei na te navajene poprafhike odgovor dajo. Dobru je tudi te bukvize vezh barti prebrat, da se na te v' tisteh sapopadene rezhi ne posabi. Nei bo tedei vsem ofkerbnikam teh dush, inu drujem, katiri otrokam, al drujem ludem kerfhanski navuk pried nofsijo, perporozhena ta visha tega sprafhovanja, katira je v' teh bukvizeh pried postaulana: oni bojo per Bogu enu veliku saflushenje meli, inu Bug bo njim njih mujo obiunu plazhau.

Književna poročila.

IV.

Die Evangelisch-Reformirte Kirche Cristo Salvatore (vormals S. Silvestro). Beitrag zur Geschichte des Evangeliums in Triest von A. Venetianer. Triest und Leipzig. Verlag von Julius Dase 1887.
Stranij 115, cena gld. 1.80.

V našem zvečine italijanski mislečem Trsti se denes toliko pisari, da mora trezen človek žalosten vzkliknoti: uboga pisala, kakó vas zlorabijo! Vse znanstvo, vsaka umetelnost se razpravlja po — enodnevnica = novinah, in uredniki so jim topoglavi gostobesedni židje in odpadniki razni

—*ici*; zastopnikov javnega mnenja je prgišče vlaških golobradcev in gnezdece zagrizlih zelenih puhlih ničevdcev — to so vam nositelji vse prosvete in vsega naobraženja. Ti nam dan na dan oznanjajo podlost za neumnostijo in občinstvo slastno čita in srka učenost iz tega zmesa, polnega vsakojakih pogreškov, katero potem prodaje po nizkeji in visokeji ceni po krčmah, trgih in celó v mestnej zbornici.

Tu hodi na svetlo znanstveni „Archeografo Triestino“, ki prinaša zgodovinske (?) razprave; v njem izvaja nekdo lepo slovansko besedo Zavljje = Zavale, Zavalje iz furlanske godle: Chaulis, Caulis, in hoče s tem dokazati, da tudi okolica tržaška je bila „abitata da popoli celto — carnici“, — nevedoč, da imamo še denes mnogo slovenskih ostankov po Furlanskem; drugi prorok nam s potnim čelom razlaga, kod so vse stanovali neke danji Grki po Primorskem; in neki Frauer trdi celó v tem zborniki, da je premnogo imen po Istri semitskega porekla in po budalastem izvajanju ukrepa, da so prvotni Istrani govorili semitski jezik, da so se bili rodili v azijskem Kolhisi in da so čestili božanstva babilonskim enaka! In takšna knjiga usoja se imenovati: ozbiljno zgodovinsko delo? — Te tešče glave, take tesnorazumne neznalice se osmeljajo pisati o slovenskej književnosti ter smešiti naše starejše znane pisatelje? (Prim. „Indipendente“ 1887. dné 15. sept. št. 3725.) Židovska predrznost!

Istino je trdila pred nekaterimi leti ruska „Večernaja gazeta“ govoreča: „V naši dni čelovek beret svojo mudrost iz gazet in žurnalov“. Na tržaških tleh ne bode znanstveno seme nikdar dobro urodilo in uspelo; učenih del pokvarjeni in duševno lenivi Tržačan neče podpirati in ne utegne čitati, zatoorej se redkokedaj bere kaj temeljitega, zaradi tega zaspi vsako znanstveno podjetje v povojih, a tim več naročnikov in čitateljev ima babski „Piccolo“, pustolovna „Alabarda“, vetrenjasti „Mattino“, glupošaljiva nedostojna „Pulce“ in tajnoučna, zlate zore boječa se „Alba“. Edino dostopna mestna knjižnica je vedno prazna, samo o zimskih večerih se hode mladiči smejat in gret v zakurjeno sobo, lupit paljen kostanj in mozgat slastic!

Tim znamenitejši je vsak zgodovinski proizvod, vzrastel na tej neplodnej ledini, sosebno važen pa za nas, ako tudi le mimogredé omenja pradedov slovenskih, naše minolosti, kajti premalokrat srečaš tukaj tak spis, čeravno ti svedoči v prvej vrsti mestno ime samo, da Sloveni tu nismo tuji pritepenci, kar so hoteli dokazati dr. Kandler, Don Angelo Marsich in vsi ostali laži-zgodovinarji italijanski. Sam Manzano priznava v svojih „Annali del Friuli“ I. na 94. str., da so živeli Sloveni (Schiavoni) uže okolo 492. l. po Kr. ob vsem adrijskem zalivi. V različnih listinah nahajaš popačene priimke tržaških prebivalcev in okoličanov n. pr. Bogatič ali Bogatec (1495. l.), Kovač (1442. l.), Lastovica (1446. l.), Mihec (1477. l.), Mrzlič

(1484. l.), Nabijavec (1377. l.), Petelin (1440. l.), Prosinec (1379. l.), Repič (1420. l.), Rožič (1375. l.), Sluga (1495. l.), Vodnikar (1395. l.), Železnik (1459. l.), itd. Leta 1468. so bili patriciji tržaški tudi: Babič, Blagošič ali Blagožič, Lisica, Mirec, Nedelo (?), Petač. Starejši še živoči okoličanje se še denes spominajo domačih imen nekaterim trž. ulicam: Riborgo = velika ulica: via S. Francesco = na njivah; via delle beccherie = v mesnicah itd. V raznih cerkvah tržaških se je tudi v prošlih stoletjih propovedalo in spovedovalo slovenski, vzlasti bogomolje „Madonna del mare^{*)}“ je bilo povse slovensko, kajti onde se je vedno propovedalo „in cragnolino“. (Jennerjev rokopis: Chiese di Trieste I. Fol. 167.) Vse to nam priča, da nekdanj se v Trstu niso sramovali slovanščine.

Zašel sem predaleč, a baš tu je bilo prikladno mesto izpregovoriti o tem, zatorej oprosti mi, čestiti bralec! Takšna ugodna prilika se ne nudi vsak dan.

Po tem malo trpkem uvodu vzemimo v roke imenovano Venetianerjevo knjigo, ki se nam preporoča uže po svojem papirji in ročne vnianjosti, s čistimi pišmenimi in po lepem, pravilnem, morebiti tu in tam še preučenem, drugod nekako prepesniškem jezici. Tiskarskih napak ni opaziti, kar nam je denes uže posebno pohvaliti kakor redkost, kajti s takimi pogreškami je druga polovica devetnajstega stoletja zelo napredovala. Pisatelj, bivši evang. župnik helvetske cerkve v Trsti, navaja mnogo novejših del in menj poznanih rokopisov, iz katerih nam je izcrpil važnih podatkov in izpravil zaerjavela mnenja. Da-si gradivo ni najlepše razvrščeno in pregledno urejeno, vendar knjigi ne moremo tega šteti v greh, kajti za vzdarje nam objavlja zanimljive tvorine; nepohvalno je edino, da je preveč pristrana in da se opira tudi ob lažnive zgodovinske zmaške rečenih vlaških mazačev, kakor so Kandler i. dr., katerim ni ozbiljni italijanski povestniki ne verujo in ki radi zamolče, kar je našega ali prekrajajo po svoje, kakor se jim mni najprimerneje.

Prvo poglavje govori o početki in ustanovitvi protestantske občine helvetske veroizpovedi. Avgšburški verniki so bili Nemci, švicarski — zvečine Graubündnerji — pa romanskega pokolenja, ki so se bili naselili sredi 18. veka v Trsti. Najimenitnejši Švicar je bil Juvalta, glavni podpornik, čegar hiša je služila v zbirališče in tajno bogomolje švicarsko, kder se je skrivaj netil zubelj duševnega življenja in opravljala služba božja v italijanščini. Po cesarskem ukazu o verskeji potrpnosti (tolerantni edikt) dne 13. oktobra 1781. l. so začeli svobodneje dihati; zedinilo se je vseh 27 v Trsti živočih samosvojih helvetskih obitelji in ukrenolo nabirat dobrovoljnih prinosov, da

*) Prim. »Ljublj. Zvon« 1885. str. 690.

si nastave svojega propovednika in da se uvede posebna služba božja, ker so se hoteli ločiti od uže obstoječe občine avgsburške vere, s katero so se poprej družili in tudi do 1783. l. vkupej pokopavali. Obrnoli so se zatorej do gubernija s prošnjo in z dvorskim odlokom dné 21. maja 1782. l. se jim je dovolilo ustanoviti o svojih troških javno cerkev in učilnico. Dobili so vzmožnega ter izkušenega propovednika Grassa, ki je bil podpolno večšč vlašckemu in nemškemu jeziku. Promišljali so nato, kako si obave svoje bogomolje; akoravno niso iskali in zahtevali ogromne zgradbe, bili so vender v velikej nepriliki, kedaj sezida mala helvetska občina svoj hram božji. Po mnogem naporu so nabrali v Trsti, po Švici in drugod svoto 3472 gld. 25 kr. v ta namen.

Cesar Josip II. je dal 1784. l. odpraviti in dražbeno prodati dvanaest tržaških cerkev in kapelic v korist verskemu zalogu, — tako nam oznanja 2. poglavje. Med obsojenimi je bila tudi cerkva sv. Silvestra*), katero je ukrenola kupiti helvetska občina za svoje bogomolje, ker se je zdela zaradi svojega položaja in svoje tesnosti in malosti pripravna slabo naseljenim Švicarjem in ne predraga, kajti kupovna cena je bila 1550 gld. in zastopniki so jo kupili na dražbi za 2120 gld. Občina je imela zatem mnogo zaprek z gubernijem radi glavnega vhoda in motnje božje službe v bližnji katolskej cerkvi jezuvitske, a zadeva se je naposled rešila. Švicarjem povoljno in pogodba se je dné 13. maja 1786. l. podpisala. Zanimarjeno poslopje je bilo treba popraviti; troški so rastli; mnogo nabranih novcev je bila občina izdala za svoje pokopališče in ostale potrebe, zategadelj je naložila svojim vernikom novo dajanje, visok davek. Dné 22. oktobra je bila helvetska cerkev odprta in posvečena Kristu Spasitelju (Cristo Salvatore).

III. Cerkev sv. Silvestra je prastara; sledovi kažejo, da je bila čestokrat popravljena. Pisatelj nam med ostalim riše zgodovinske preostatke, vodi nas v temno, davno preteklost, ko ni bilo še cerkve v Trsti, kadar so služila še mučeniška stanovanja v hramove božje, ko je moral biti vsak kristijan pripravljen žrtvovati življenje svoje za vero. Po raznih predanjih začenja zgodovina tržaške cerkve s početkom krščanstva. Legenda pripoveda, da je bil sv. Peter poslal 44. leta evangelista Marka v Oglej, propovedat blagovestje ter širil sv. vero. Marko je imenoval za vladiko oglejskega in apostola celej Istre s Trstom sv. Mohora, ki pošlje prvega prezbitra Jacinta in še necega dijakona v Trst oznanjat krščanski nauk. Njijino seme je kmalu uspelo in donašalo obilen plod. Ako bi legenda tudi molčala, tu stojimo na trdih zgodovinskih tleh, ki so se pojila z mučeniško krvjó in gnojila s trupli vztrajnih vernikov. To nam svedoče še denes nazivanja nekaterih mestnih

*) Prim. »Ljublj. Zvon« 1884. str. 45.

Pis.

ulic in trgov. Tukaj so se kristijani neprestano proganjali; Trst je imel od Neronovega do Dijoklecijanovega vladanja več mučnikov, nego-li Oglej, Koper in Pulj. L. Žvab.

(Konec prihodnjič.)

Vzpomínka na Lublanskou pout' Čechů r. 1887.

Má dušinko! vzpomínáš-li
na tu cestu na tu krásnou,
jejiž stopy neuhasnou
v mysli mé co živ já budu!?

Na tu cestu do Slovenska
do Lublaně — srdce jeho —
do Lublaně bílé, milé
kdež nás bratři roztomile
pojali ve svoji náruč
pohostinné upřímnosti!

Zda vzpomínáš, zda zalétáš
v čarokrásné kraje Bledu,
na ta ústa plna medu
jimiž k lidu bůh zde mluví!

Na jezera křišťál modrý
na ostrůvek s kosteličkem
na přání jež se zvonečkem
vyzvonit chtěl každ' sobě
v této blahé — krásné době!

Vidím ještě před zrakoma
strmý hrad na štihlé skále
Postojenské hrůzné divy
rozbouřené mořské nivy,
vrchy jež se s nebem snoubí
ledovec jimž skráně vroubí
běloskvoucí sněhy věčné!

Světa krásy nekonečné
kteréž ličit nedovedem
smrtehlí ni barvou, slovem
rájem ale prostě zovem!

Taká země, taká máti
může vlasti vychovati
Prešírny i Kopitary
netřeba jí skrblit dary.

K této zemi — drahé vlasti —
— nemnoho jichž na oblasti —
láskou vše to plémě rodné,
že jich city neuhodne

jen kdo viděl chrabré braty
z hlučných měst i tiché chaty
kterak brání práva svatá —
ideu jak Slávskou živí!

Obraz byl to věru tklivý
kterak spěli bez oddechu
k uvítání bratří Čechů!

Ani hora nebetyčná
kroky jejich nestavila
ani noc ni chmúra černá
záměr jejich nezřítla.

Prápory na horách vlály
u večer pak ohně zplály
na důkaz té lásky vroucí
bratrské a nehynoucí,

která oba kmeny pojí
ve posvátném rodném boji!

Láska ta necht' vždy nás vzpruží
zapuzuje mdlou časnou,
pak ty ohně nepohasnou
ze slov našich budou skutky!

Třimejme jen svorně dutky
na škůdce i na sousedy
jež vysílaj' svoje hledy
na nás i na všechny Slávy
jimž by rádi srubli hlavy!

Viděl jsem pak v každém retu
byť i neřek o banketu
strážcové že jejich víry
pravý opak dávných bratří
ze století devátého,
statnými jsou bohatýry
na jichž štítě: vlasti je psána!

Čest a chvála budiž vzdána
aspoň zde na tomto místě
pionérům pravé lásky
apoštolům Slovenie!
Slovenské že srdce žije

To strinjanje češčine s poljščino gotovo ni slučajno. Ker vidimo, da ima mnogokrat poljščina tudi tam á, é, ó, kjer so ti samoglasniki v češčini dolgi, smemo sklepati, da je tudi pri prehodu ę v ą in narobe isti pojav in isti odnošaj kakor pri a : á. Meni se dozdeva popolnoma verjetno, da je že staropoljščina pri nosnih samoglasnikih razločevala kvantiteto, toda da bi bila imela samó jeden nosni samoglasnik, kateri se je razločeval po kvantiteti, tega ne morem verjeti, če se ne dokaže, kako je iz dveh nosnih samoglasnikov postal jeden nosnik ą (= an).

Kaj pa z *an* v staropoljskih spomenikih, ni to dokaz, da je res nekda poljščina imela samó ą (= an)? Po Jagićevem mnenji (Archiv X, 256) je ą (= an) srednja stopnja med ą — ę; pri tem se pa ne sme pozabiti, da v staropoljščini v mnogih primerih znači *a* glas *á*, t. j. glas, ki stoji zelo blizu *o* tako, da je v mnogih slučajih *an* čitati *on*, kar je sedanjí ą.

V. Oblak.

IV.

Die Evangelisch-Reformirte Kirche Cristo Salvatore (vormals S. Silvestro). Beitrag zur Geschichte des Evangeliums in Triest von A. Venetianer. Triest und Leipzig. Verlag von Julius Dase 1887.

Stranij 115, cena gld. 1.80.

(Konec.) ¹⁾

Rimska cesarja Valerijan in Galijén sta zelo proganjala in silila kristijane, naj časté poganske malike. Živela je ondaj v Trsti odlična krščanska vdova imenom Epifanija sè svojima pobožnima hčerkama, štirinajstletno Evfemijo in dvanajstletno Teklo. Ker se Evfemija ni hotela udati necemu imovitemu krivovercu Aleksandru, želel je ta maščevati se in jo pogubiti. Z njegovim povodom je zahtevala rimsko oblastvo, naj se obe devici sè šibanjem, z raztezanjem in raznim mučenjem primorati, da žrtvujeta Jupitru; a sestri ste vztrajali, zategadelj ukaže poveljnik Kvestilij dné 13. novembra 256. l. odseči jima glavi. Odvažna mati je lovila z ruto mučeniško krv, mazilila in pokopala trupli poleg družih mučenikov. Kder je denes cerkev Krista Spasitelja (bivša sv. Silvestra), baje se da je bilo prebivališče teh dveh mučenic; vsaj tako nam javlja vzdana mramorna plošča: „Tergestum SS. Euphemiae. Et. Theclae Nobil. Virg. Et. P. M. Tergestin. Domicilium.

¹⁾ V zadnjem zvezku popravi te tiskovne pomote: Na 694. str. v 8. vrsti od zdolaj čitaj *Evangelisch* (nam. *Evangelisch*); na 696. str. v 10. vrsti od zgoraj čitaj v *Trsti* (nam. v *Trstu*).

Primum. Templum. Et. Cathedrae. Immaculatae. Virg. Oratorium. Restauratum. M.DC.LXXII, katero so po vsej priliki dali napraviti jezuitje, ki so bili tedaj lastniki te cerkve.

Bez dvojbe so se po tem dogodjaji še kristjani tesneje združili, zbirali se, vkupno molili in opravljali službo božjo v tej hiši, da je postala s časom nekakšno krščansko bogomolje.

Različna so mnenja o prvotnem imeni te cerkve: ni izvestno, se je-li zvala sv. Silvestra, morebiti po rimskem vladiki Silvestri, ali kakor misle nekateri zgodopisni šušmarji, katerim ni dati vere, imenovala bi se bila cerkev 'sv. Marije' (Santa Maria Maggiore) in spet tretji trde, da se je klicala samo 'deviška hiša'. Da je cerkev sv. Silvestra stala v 13. stoletji, dokazujejo nam ohranjene listine. Verojetno je, da je od l. 1330.—1337. in čisto prej in pozneje nadomestovala stolno cerkev sv. Justa, ko so to prezidavali in povečavali. V prošlih vekih je bila v velikih časih sosebno tržaškej odličnej gospôdi, ki je imevala v njej celó svoja grobišča. Mogoče da je bila uže izprva stolna cerkev, kajti sv. Justa je bila stoprav po 380. l. krščanska; poprej je stal tu kapitolinski hram.

Od l. 1540. do 1597. ali morebiti celó do 1616. l. se je vsako leto v adventi in v posti propovedalo v sv. Silvestra cerkvi in zdi se, da je bila izgubila poprejšnjo svojo veljavo, ko so propovedi prestale. Pozneje so prevzeli cerkev v Trst došli jezuitje, zaradi česar so tekale pravde mej kapitljem, tržaško občino, vlado in jezuiti. Ko so si ti sezidali svojo prostorno cerkev baš nasproti, oddali so sv. Silvestra cerkev 1672. l. bratovščini čistega spočetja, katerej je ostala do dné 31. sušca 1698. l.

Predno govorimo o poslednjem in za nas najvažnejšem četrtem poglavji, upotiti moramo strpljivega čitatelja na 'črtico o Primoži Trubarji', natisneno v 'Ljublj. Zvonu' 1884. str. 41—45., ob katero se opira tudi naša knjiga.

Strasten protestantski privrženik ne more z mirno dušo in s hladno krvjó razpravljati o početnem razvijanju nove vere v šestnajstem stoletji; zato potrebuje tudi Venetianer več stranij zelo nedostojnim, ostre graje vrednim izrazom in nezaslužnim ukorom proti katolskemu svečeništvu.

Izvor vsemu duševnemu življenju tržaškemu je bilo v minolih vekih Vlaško; tu so se naobraževali na vélicih učiliščih odlični trž. mladeniči; Benetke so jim bile vrhu vseh neprestanih preprirov najbližje odgojišče. Z italijanskimi mesti je bil Trst v rodu in tesno zvezan; z njimi je delil žalost in radost. Iz Italije se je ugnelo reformacijsko gibanje, a baš od tod so nikle tudi bolestne kalí novej veri; jedva se prikaže, vidi uže pred seboj propad, v kateri se mora prekucnoti, kajti mej nižje slojeve je bila prodrla prepozno. Malone samo učenjaki in premožni odličnjaki so se brigali za

prosveto, napredek in novosti; preprost národ je rí in brél po temi. Imo-vitejše obitelji, nekateri duhovni, celó kanoniki in eden vladika so se bili oklenoli luterstva in tudi po nekaterih samostanih je bilo uže začelo vreti. Kratkovidni Kandler je pisal o tem gibanji vlaškemu zgodopiscu Cantúvu: »Tutto questo baccano doveva produrre l'alzamento della lingua slava« (ves ta hrup bi bil moral razširiti in povišati slovanščino), o čemer pa vsaj v Trsti ni govora. Uže okolo 1520. l. je bilo tu mnogo novovernikov vzlasti mej plemenitimi meščani, ki so pridno brali Lutrove spise. Akotudi ne bi bil Trst z Nemško v tesnej trgovskeje zvezi, ki je zelo pospeševala in olajševala ob enem i književanje, vender ne bi bile ostale luterske knjige popolno nepoznane trž. prebivalcem, — saj so bile blizu Benetke, katere so bile prometno središče in kder so se neutrudno tiskala nova izdanja. Dovolj razlogov je zatorej bilo, ako je dné 16. avgusta 1523. l. mestni podnačelnik Dr. Lallo z mestne palače objavil nadvojvode Ferdinanda ital. edikt z dné 14. junija istega leta:

„Per parte et special commissione del Sp. Messer Sigismondo Lallo Doctor in Utroque, Vice Capitano de la Cita de Trieste, et Spet. S. Judici, et in executione de li generali mandati e lettere del Serenissimo, inclito S. S. Ferdinando per lo Dio grazia P. et Infante de le Spagne, Archiduca d' Austria, Duca di Borgogna etc. Signor nostro Clementissimo comandemo, che atteso li edicti et generali mandati facti sì per el Santissimo padre de felice recordatione Papa Leone decimo, che per la Cesarea et Catholica Maestà etc. sel se ritrovasse qualche libro facto per frate Martino Luter del Ordine de S. Augustino, o de qualche suo discipulo o sequace, debia tal libri et sue scripture già date fora o che se desseno in futuro de che sorte et condition voglia esser che in termine de 3 zorni li debia a haver presentadi al Regimento de questa Cita a zio se possa exequir quello che comanda et vole la Serenità del prefato Serenissimo P. Archiduca d' Austria etc. per che sono maledeti et reprobati: Comandando a chadauna persona de che condition la se sia che sapiesse o cognoscesse de tali libri o scripture, che subito et incontinenti li voglia notificare al prefato Regimento de Trieste et questo soto pena de la disgrazia et gravissimo castigo del prefato Serenissimo P. Signor nostro. — 1523. Indictione X, die vero Dominico 14. Junii etc. ¹⁾ Ta prepoved je malo koristila, kajti Ferdinand je bil prisiljen strože postopati s tržaškimi stanovniki. Dve leti pozneje t. j. 1525. l. je ukazal, da se ne smejo v bodoče nastavljati več učitelji bez škofovega dovoljenja in prodajati zabranjene knjige, temveč izročiti se jih mora oblastvu; niti pogovarjati bi se ne bilo smelo o Luterji. Tudi ta ostrôta je imela malo uspeha; luterstvo je tlelo dalje in dné 19. aprila 1528. l. je pod-

¹⁾ Codice Diplomatico Istriano V.

načelnik Peter Bachino čital zbranemu mestnemu svétu cesarja Karla V. pismo, ki najstrožje vелеva izruti in iztrebiti nova krščanska načela, katerim je bilo udanih premnogo meščanov iz vseh staležev.

Vladiki Petru Bonomu, jako vplivnej osobi, kanclerju in tajnemu svétniku cesarskemu, služil je uže 1526. l. Primož Trubar, o katerem se piše, da se je porodil 1508. l. (nekateri so ustanovili celó dan); pisec pričujoče ocene pa ni še o tem natanko osvedočen, kajti vse nekam kaže, da mož je moral biti starejši. Bil je škofov miljenec; sam hvali vladiko kakor najboljšega svojega podpornika in dobrotnika, ki ga je upotil k vsemu dobremu, obavil mu 1527. l. duhovsko prebendo v Loki pri Ratečah in tudi sam ga posvetil. Kmalu potem je Trubar začel propovedati evangelijski in bil kakor govornik tako na glasi, da so ga poklicali v Ljubljano. Pisatelj trdi, da se je bil Trubar vnel uže v Trsti za novo vero in da jej Bonomo ni bil prenasproten. Ta neopravičeni sum letí nánj zaradi pretesne zveze s Trubarjem, dalje ker je bil kesneje neki Bonomo prognan iz Trsta in ker se je ljubljanska obitelj Bonomo, ki je bila v rodi s tržaško, potezala za luterski nauk. Preveliko se mi zdi tudi očitanje na 82. in 83. str.: „so viel ist sicher, dass Einer in der Stadt war, der seine evangelische Gesinnung unverhüllt bekannte und durch seine Thaten bezeugte und Jedem zur Nachahmung empfahl, und dieser Eine war der Bischof Bonomo; und ihm am nächsten stand Truber, der Presbyter Primus, der jeden Fortschritt mit Jubel begrüßte und förderte.“

Počasi brez hrupa se je širilo luterstvo po Trsti, kajti v preprost narod ni mogla na mah prodreti mlada misel; „auch musste man den Zustand des niederen Volkes berücksichtigen, welches zum Theil der damals geistig sehr tief stehenden windischen Race angehörte und schrecklich abergläubisch war“, pravi Venetianer. Dr. Melh. Cerroni in Peter Giuliani sta bila novemu nauku poglavitna pospešnika, ki sta izvestno pregovorila vladiko Bonoma, da je poklical v adventi 1541. l. iz Italije v Trst slovečega govornika propovedat ljudstvu o spasonosnih resnicah. Ta propovednik je bil redovnik „Giulio“ iz Milana, sin Stefana della Rovere. Zaradi njegove zgovornosti so ga povsod radi poslušali: v Tortoni, Monci, Bolonji in drugod, a obdolžili so ga bili razkolništva in obtožba je morala biti zelo znatna in njegovo opravičanje ne prelehko, kajti dve leti so stvar preiskavali; mej tem časom seveda ni smel javno govoriti. Na ukaz papeža Pavla III. je bil Julij vender v juniji 1540. l. tožbe oproščen in bilo mu je zopet dovoljeno propovedati, samo vzdržavati bi se bil moral v bodoče enacih preteravanj. Tega moža se je Cerroni trudil dobiti v Trst. Iz početka se je Julij bal priti, dokler ni prejel septembra meseca 1540. l. Bonomovega pisma, s katerim ga poziva, naj pride, „perchè trovarete cum verità tutto quello che vi harà

promesso et predicto maestro secundo“ (t. j. Celio, Julijev prijatelj). Na to prijazno vabilo je prišel in dobil stanovanje v frančiškanskem samostani (kder je denes cerkev starega sv. Antona). Prijatelja bi mu težko bila svetovala to, da nista bila prepričana, da se redovniki ne bodo temu protivili; tem menj se je bilo tega bati, ker je v njih cerkvi propovedal Primož Trubar, katerega je bil vladika postavil „zum Predigen in windischer Sprache.“ Izvestno in z listinami je podprto, da je Trubar 1540. in 1541. l. prebival v Trsti in sam Julij pravi, da ga je tukaj spoznal 1540. l. in vé, da je „familiar del veschovo“ in da „ha la lingua schiavona.“ Trubarja omenja tudi Cerronijevo pismo, iz katerega se daje razbrati, da je tedaj stalno živel tu; zatorej naj si umiri svést g. A. Fékonja, ki navaja v „Ljublj. Zvon“ 1884. na 90. strani ono uže poprej znano Trubarjevo „curriculum vitae“ in ki se nekako čudi, da pišem: v Logi(?), in ne: v Loki.¹⁾ Moj vprašaj v oklepih pomenja, da sem sumil, ni-li Trubar bil razven imenovanih krajev vsaj po imeni še kde drugde bliže Trsta n. pr. tudi v kakšnem Logi (Logu); saj g. F. vender sam pripoznava, da je „curriculum“ nekoliko zmeden ter ne povse jasen in da ima Trubarjevo življenje temnih strani. Bog vé, kaj nam bodočnost še prinese na beli dan!

Po škofovej želji je propovedal Julij v adventi o verskih členih, desetih zapovedih božjih in o molitvi gospodnji. Kako je propovedal, izvaja se lahko iz učinkov, ki so jih vzbudili njegovi govori, v katerih je šibal celó vladičino ravnanje. Splošno gibanje je nastalo in napósled so ga nasprotniki izgnali, čeravno so njega prijatelji izkušali utešiti in udržati ga.

Iz Jennerjevih zapiskov vemo, da je dné 12. sečna 1541. l. propovedal v cerkvi sv. Silvestra glasovit govornik, zaradi katerega so bili prinesli propovednico iz sv. Justa cerkve in dovéli gred in desek za ograjo ogromnemu narodu, ki je vrvil od vseh strani poslušat znamenitega moža, čegar ime nam ni ohranjeno. Pisatelj trdi, da ta ni bil Trubar, dasi je bil več i vlaškemu jeziku. Znano je, da se je v cerkvi sv. Silvestra propovedalo v adventi in v postí, in ker tu ni bilo propovednice, prinašali so iz stolne cerkve sv. Justa lešeno leco. A dné 12. februarja ni bil ni advent ni post. Zgodovina pravi, da vladika ni bil zadovoljen z govornikom, da ga tudi ni on poklical, temveč nasprotniki in da je bilo našalo veliko razburjenje po mesti zaradi njega.

V 7. dan aprila 1541. l. vabi Cerroni zopet Julija v Trst z obširnim pismom, v katerem mu razlaga trž. verske razmere in pravi med ostalim: „Questa mattina che siamo alli sette presbiter, primus mi ha detto che . . .“, (nadaljevanje nema nikakeršne važnosti za nas). Iz tega lista spoznavamo, da se je število evang. vernikov še vedno množilo. Julij se ni več vrnil;

¹⁾ Prim. „Ljublj. Zvon“ 1884. str. 43.

iz Trsta je bil šel v Benetke, kder je imel v cerkvi sv. Kasijana 22 postnih propovedij, s katerimi je bil zelo razpalil narod. Sumnja je letela nanj, da slepi ljudstvo; preiskali so mu dom in našli mnogo sumljivih knjig in listov, med njimi tudi pet pisem iz Trsta; dve Cerronjevi in tri od necega visocega cerkvenega dostojanstvenika. Julij je zagovarjal nedolžnost trž. pisem in se branil, da je dober kristijan in ne razkolnik, — a brez uspeha, kajti dne 29. avgusta je bil odveden k sv. Ivanu v Bragoro v ječo, kder je bil opasno zbolel. Zaman so bile njegove in zdravnikove prošnje, naj ga pošljejo v drug kraj. Obsojen je bil na jedno leto zapora, prognan za nadaljna štiri leta iz Benetek in Trsta in zabranjeno mu je bilo za vselej propovedanje in izpovedavanje.

O vzámnih ali velikonočnih praznikih nastopnega leta ga je ljudstvo željno pričakovalo v Trsti, a veselje se promeni v žalost, kadar zvé njegovo usodo. Po dostalej kazni hotel je Julij opravičiti svoje postopanje: izdajal je v ta namen knjižice in duhovita pisma, a boječ se javne sodbe, samo pod izmišljenima imenoma: Girolamo Savonese, ali: Di Gratia Dio di Monte Santo, kakor je bila tedaj navada. Tudi naš Trubar se je imenoval na naslovnih listih prvih dveh svojih knjig 1550. l. „Philopatridum Illiricum“ ter „aniga Peryatila vseh Slouencou“.

Čeravno niso imeli luteri v Trsti pravih voditeljev, širila se je vendar nova vera in javni postni govori so se nadaljevali v cerkvi sv. Silvestra. Marcija 1544. l. je propovedal o luterskih naukih neki duhovnik. Napeli so zoper njega pravdo, ker govori njegovi „putivano di Luteranismo“. V mestnem arhivu je našel Venetianer, da je bil ta propovednik eremitski redovnik Serafin.

Bonomov naslednik je bil senjski škof Fran Josefič Risano, a prišel ni v Trst; sumežljiv krivoverstva bil je prognan. Stoprav 1549. l. so imenovali za trž. vladiko Španjca Antona Peregrueza Castilegija, ki je bil neutruđen progonitelj novovercev. Takoj dne 3. oktobra je prišel v mestno zbornico, bral papeževo pečatnico ali bulo in zatem velel zbranim, naj se v dvorani razdelé: papeževi privrženi naj stopé na jedno stran, soperniki njegovi na drugo, da se oboji spoznajo; a to se ni zgodilo, ker so mu mestni svétniki odgovorili, da se v teh prostorih glasuje samo tajno. Prevročemu vladiki je mesto o vsakej priliki nasprotovalo in večkrat prosilo cesarja, naj jim pošlje drugega škofa, kar se je napósled tudi zgodilo: Castilegijo je šel v sardinski Cagliari za nadvladiko. Na njega mesto je prišel 1559. l. Ivan Betta, ki je bolehen zvečine živel v Gorici. Celó nastópnik njegov Repić ali Rapiccio je tožil nadvojvodi Karolu, da Trst ni še očiščen razkolnikov. Nadvojvoda zahteva dne 15. septembra 1566. l., naj se mu oznane imena vseh ónih, ki šire po mesti luterska načela in dne 7. novembra 1567. l. zelo hvali vladiko, da je

uspešno trebil novovernike. Vender iztrebili in razgnali jih niso bili povse
ni njegovi nasledniki, dokler se niso v prvih desetletjih 17. veka ustanovili
jezuitje v Trsti. L. Žvab.

L I S T E K.

Fran Levstik. † Kakor naznanja bralcem »Ljubljanskega Zvona« na prvi strani
denšnjega lista natisneni smrtni list, umrl je dne 16. novembra t. l. ob 9. uri dopoldne
v Ljubljani v tistih prostorih, kjer je bival veliki naš Preširen pred svojo preselitvijo v
Kranj, po triletnem bolehanju in po hudi smrtni borbi, zadnje čase trpeč grozne muke,
lepo spravljen z Bogom in svetom, slavni naš Levstik, prvák pesnikov in jezikoslovcev
slovenskih. Mož izredne samostvorne pesniške nadarjenosti in žive domišljije, neupogljivega
značaja in plemenitega srcá, ogromne učenosti in krepkega duhá, poln neusahljivega hu-
morja in peréče satire, sebi in drugim oster sodnik in neizprósen kritik, poleg Preširna
največji pesnik, poleg Miklošiča najizvrstnejši jezikoslovec naš, ustvaril je Levstik v pes-
ništvu in pripovedni književnosti toliko nedosežnih umotvorov, da je ž njimi, kakor tudi
z jezikoslovnimi in kritičnimi spisi svojimi, v mnogih ozirih preosnoval pesništvo, pesniško
tehniko in pisavo našo.

Res je sicer, da národ naš pesnika Levstika ne pozná tako dobro, kakor Stri-
tarja ali marsikoga drugega in da ga vé prav ocenjevati v tem oziru samo tesno kolo
prijateljev njegovih, na katere z brezozirno grajo ni menj vplival, nego li z brezokrajno
prijateljsko požrtvovalnostjo svojo; a to se dá razlagati iz tega, ker se je Levstik pri
pesmih svojih zadnja leta v »Vrtci« in »Zvonu« skrival pod najraznovrstnejša znamenja
in imena ter od leta 1860. nobene pesmi (razven »Lesník« leta 1870.) ni priobčil s pod-
pisom svojim, tako n. pr. podpisaval se je v Stritarjevem »Zvonu« I.: Kamenski, Ra-
dovan, Borislav, M—c., N. O., K—s., A. Z., M. P. in v »Ljubljanskem Zvonu«: Sta-
nislav, Branislav, Molčislav, Podlonski, Premrl, Kovač, Malej, Sekač, Sómrak, Rázpotnik;
v »Vrtci« je imel pa do malega v vsakem listu drugo ime. Splošen pregled o njegovem
pesniškem delovanju bode možen šele tedaj, ko se zbrane izdadó pesmi njegove. — V
vsem pisateljevanju svojem se je ravnal po svojih besedah:

»A kadar se oglašiti veljá,
Odpri na stežáj vse dúri srcá,
Zavpij, da vsa úšesa bodo polne,
Če tudi se náte vesoljni svét kolne.«

Resnične so besede, katere prof. Marn piše o njem: »Bil je Fr. Levstik pesnik
pa jezikoslovec, katera sta se velikrat borila v njem, in on sam, reči se smé, živel je v
vednih borbah in v hudih borbah končal življenje.«

Pogreb, dostojen takšnega velikega pisatelja, oskrbelo mu je »Slovensko pisateljsko
društvo«, katero se hoče pobriniti tudi za to, da se pokojniku postavi na grob kamenit
spomenik. V ta namen priredi omenjeno društvo javno predavanje o življenju in delovanju
pokojnikovem in takrat bode tudi našemu listu prilike, kaj več izpregovoriti o Levstiku
ter oceniti književne zasluge njegove. Za danes omenjamo le še to, da se, hvala Bogú,
ni potrdila govorica, da je pokojnik pred smrtjo sežgal pesmi svoje. Našli so jih mnogo
v ostalini njegovi, dokaj še ne natisnenih, in za to, da se je ostalina njegova lepo
ohranila in uredila, moramo največjo hvalo védeti gospodu Emilu Guttmanu, c. kr.
finančne prokurature adjunktú, ki je bil zadnje mesece poleg č. g. župnika patra Kalista
Med iča pokojniku iskren prijatelj in mračni?duši njegovi veren tolažnik.